

Sigurður Þórðarson - Um hæstarétt (1921)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Ýmsir misalvarlegir blekgallar víðs vegar um prenteintakið.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

130 250.

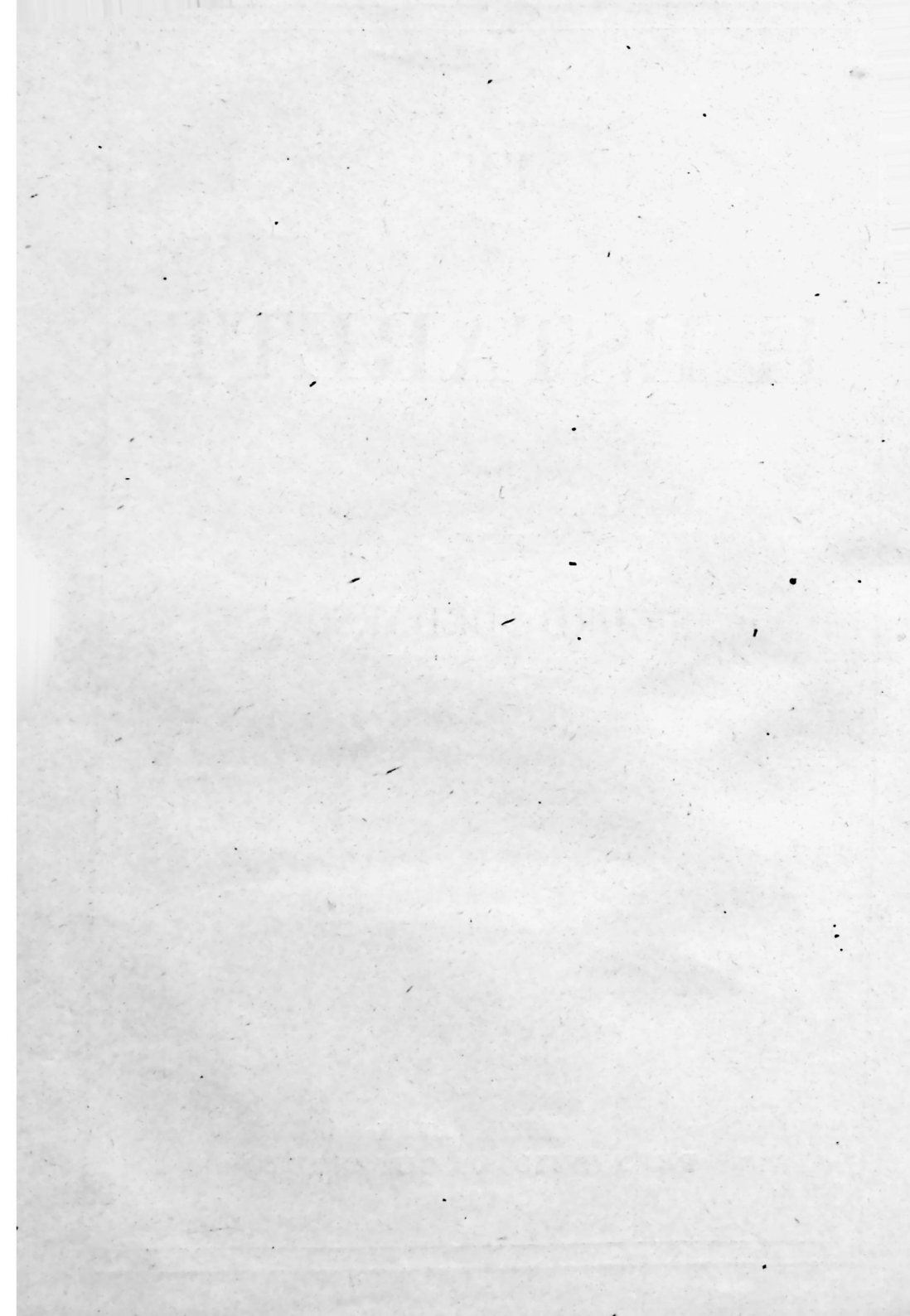
UM

HÆSTARÉTT

EFTIR

SIGURÐ ÞÓRÐARSON
FYRRUM SÝSLUMANN

REYKJAVÍK
PRENTSMÍÐJAN GUTENBERG
1921

-101-

349
Sig
u

UM

HÆSTARÉTT

EFTIR

SIGURÐ ÞÓRÐARSON

FYRRUM SÝSLUMANN

REYKJAVÍK
PRENTSMÍÐJAN GUTENBERG
1921

BOKASAFN KUPAVOGS

MEÐ lögum frá 6. okt. 1919, sem nefna sig „lög um hæstarétt“, var dómsvald hæstaréttar Danmerkur í íslenskum málum afnumið, landsyfirdómurinn í Reykjavík lagður niður og fimm manna málsskotsdómur stofnaður í Reykjavík og nefndur hæstiréttur, og má til hans, en lengra ekki, skjóta öllum málum sem dæmd hafa verið eða úrskurðuð í héraði. Í stað þess að íslensk dómsmál hafa til þessa að jafnaði getað farið fyrir þrjá dómstóla einn af öðrum, héraðsdóm, landsyfirdóminn í Reykjavík og hæstarétt í Kaupmannahöfn, eru dómstigin nú orðin tvö að eins, héraðsdómur og málsskotsdómur (hæstiréttur) í Reykjavík. Í lögnum eru svo ennfreður ákvæði um skipun hins nýja dómstóls, um málflutningsmenn við hann, áfrýjun mála fyrir hann, meðferð þeirra er þangað er komið o. fl.

Nýmæli þetta er stórmerkilegur viðburður, ekki einungis fyrir þá sök hversu mikilvægt er efni það, er það lýtur að, og mikilsvarðandi fyrir allan landslýð, heldur og fyrir það, að enginn er sá hlutur er sýni jafn glögglega í hvert horf stjórnarástandið í landinu er komið sem undirbúningur og meðferð þessa máls af hálfu stjórnar og þings. Sá sem tekur sér fyrir hendur að lýsa efni hæstaréttarlaganna svonefndu, nýbreytni þeirri í réttarfari landsins, sem með þeim er innleidd, og

undirbúningi þeim sem þau hafa sætt, getur ekki komist hjá að gera það bært, að 16 arum eftir að landið hefir fengið innlenda stjórn og áður en ár er liðið frá því að það var lýst verðugt þess og umkomið að heita sjalfstætt konungsríki, eru rotnunarmerkin í pólitísku lífi þjóðarinnar komin það greinilega í ljós, að faeinir menn hyggjast geta að ósekju tekið fram fyrir hendurnar á landslýðnum og að honum fornspurðum ráðið til lykta einu af stórmálum þjóðarinnar eftir eigin geðþótta, eða réttara sagt, ráðið því til lykta í flaustri og af handahófi og til þess eins að koma *einhverju* nafni á það, ekki þó svo að skilja, að þeir hafi framið slíkt gjöræði í því skyni að bjarga landi og lýð frá tjóni eða glötun, sem þjóðinni væri búin af því hún væri komin út á einhverja villistigu í málinu og að fyrir því bæri nauðsyn til að taka af henni ráðin, heldur er þannig farið að við mál, *sem ekki var farið að ræða í landinu og þessir sömu menn höfðu áður nóg samlega sýnt, að þeim þætti ekki kominn tími til að ráða til lykta.* Þegar nú hér við bætist, að flýtisverkið er svo meingallað að ekki verður komist hjá að gjörbreyta því þegar í stað, ef það á ekki að halda áfram byrjuðu verki, að gera ilt af sér, þá má búast við að mönnum finnist það vorkunn þó að ekki allir, sem horfa upp á slíkar aðfarir, hafi geð í sér til að þegja. Miklu fremur mætti það þykja furðu sæta, hve hljótt hefur verið um slíkt mál alt til þessa. Það er líklega leitun á velferðarmáli, sem fengið hafi jafn lítinn og lélegan undirbúning undir alþingi og hlotið jafn stuttar og magrar umræður á þingi sem málið um gagngerða breytingu á hinni æðri dómaskipan hins nýja íslenska ríkis. Og síðan málið svo að segja á svipstundu komst í kring, hefur

ekkert sést né heyrist um það talað, að undanteknum munulegum formælingum þeirra sem farnir eru að reka sig á agnúana á hinu nýja fyrirkomulagi. Þeir, sem skyldast væri að gera landsmönnum grein fyrir hvað það er sem hæstaréttarlögin hafa fært þeim í skaut, virðast vera samtaka um að þegja, og sumir þeirra hafa raunar fylstu ástæðu til að þegja.

Hér á eftir skal nú leitast við að lýsa því hvað það er í raun og veru sem stofnendur hins nýja ríkis hafa fært því að morgungjöf með hæstaréttarlögunum.

Síðan hæstiréttur Dana var stofnaður, á síðara helmingi seytjandu aldar, hefur það tíðkast að skjóta þangað íslenskum dómsmálum til síðustu úrlausnar, þannig að fyrst framan af þurfti til þess konungsleyfis í hvert skifti, bæði í einkamálum og sakamálum. Þó að það, að dómstóll annarar þjóðar fengi þannig úrskurðarvald í íslenskum málum, sé einn vottur með öðrum fleirum um ósjálfstæði þessarar þjóðar, þá er þó þess að gæta, að enginn einstaklingur hennar hefur nokkurn tíma verið né orðið skyldaður til að fara með mál sitt lengra en honum hefur sjálfum þóknast; því hverjum manni er í sjálfsveld sett hvort hann vill skjóta máli sínu til æðri réttar eða ekki. Þessi hlið á sjálfstæðisskotti landsins hefur því ekki haft annað að gýma en réttindi fyrir hvern *einstakling* þess, svo víst sem það eru réttindi fyrir hvern þann, er heldur sig hafa borið lægra hlut ranglega og óskar að fá hlut sinn réttan, að eiga kost á að leita þangað um réttingu, er hann hyggur hana fáanlega, enda sé hann ekki meiri Íslendingur en það, að hann kjósi sér heldur útlent rétt-dæmi en inn-

lent rangdæmi. Og um það hefur jafnan verið einn dómur allra, að ekki væri í kot vísað neinum þeim, sem hefur átt kost og efni á því að koma máli sínu fyrir hæstarétt Dana, svo mjög sem jafnan hefur verið vandað til þess dómstóls og valdir menn í honum setið. En hitt er það að leiðin þangað hefur jafnan verið lang-sótt og kostnaðarsöm og því verið fáum fær öðrum en þeim, sem haft hafa skilyrði til að njóta til þess hjálpar hins opinbera. Þegar að eins er á þetta litið, er ekki líklegt að hér á landi þyki alment eftirsjón í því þó að dómssvald hæstaréttar Dana í íslenskum málum sé úr sögunni, því síður sem lánast hefur um alllangt skeið að hafa jafnan vel mentaða lögfræðinga í landsyfirdóm-inum, enda hefur ekki borið verulega á öðru en að sá dómstóll hafi notið góðs trausts manna á meðal. Annað mál er það hvernig takast muni framvegis, með al-innlendri háskólamentun og lagakenslu, að ávinna hin-um nýstofnaða dómstóli ekki einungis traust lands-manna sjálfra, heldur og þeirra útlendinga, sem við-skifti eiga við landsmenn og mega vera við því búnir að verða að sækja rétt sinn í hendur íslenskra dóm-stóla eingöngu.

En hvað sem þessu líður, þá *mætti* öllum vera eftir-sjón í annari *almennari* gagnsemd, sem leitt hefur af hlutdeild hæstaréttar Dana í íslensku dómssvaldi. Yfir-dómnum íslenskra hlýtur að hafa verið mikill styrkur að því um dagana að hann hefur unnið verk sín svo að segja fyrir augunum á mönnum, sem haft hafa vit og þekkingu á að meta þau réttilega; því miklu oftar, en raun hefur á orðið, hefur mátt búast við því að dómum landsyfirréttarins kynni að verða skotið til hæsta-réttar í Danmörku. Þegar dómar yfirréttarins hafa verið

staðfestir af hæstarétti, hefur það hlotið að auka traust manna á yfirréttinum; hafi þeim verið breytt, hefur dómsorð hæstaréttar mátt verða til leiðbeiningar í svipuðum tilfellum síðar. Afstaða landsyfirréttarins íslenska til hæstaréttar Dana hefur verið *einasta* vörnin gegn því að yfirrétturinn trénaði andlega og að dómendur hans yrðu bæði í sínum augum og alls almennings að óskeikulum páfum. Sjálfir hafa Íslendingar ekki hingað til haft tók á því að leggja yfirdómi sínum það lið í þessu efni, er hann væri að nokkru bættari með. Um aðfinslur við gerðir hans, bygðar á rökum og framsettar á sæmilegan hátt, eða það sem Danir kalla saglig Kritik, hefur verið harla lítið; þegar dómur hafa verið lagðir á gerðir hans, hafa þeir fremur verið lagaðir eftir reseptinu: „Ó þú skjöldur erkibófa“. Og það eru ekki horfur á, að veruleg breyting verði á þessu fyrst um sinn. Hér á landi, í „ríkinu“ með „háskólanum“ og „hæstaréttinum“ (ekki vantar svo sem *nöfnin*), er ekkert lögfræðilegt tímarit til, er haft gæti það hlutverk meðal annara, að fylgjast að staðaldri með gerðum hins nýja dómstóls og benda á það sem finna þætti mega með rökum að dómum hans. Og þó að tímaritið komi, þá vartar maðinn eða mennina, sem framið gætu slíkt eftirlit. Þeir, sem færir væru til þess, mega ekki missa sig frá þeim mörgu embættum eða störfum, sem hið nýja fyrirkomulag þarfnast og rækjast verða af hinum hæfustu mönnum, sem fáanlegir eru. Næst kynni það að virðast standa lagakennurum háskólans; en nú bendla hæstaréttarlögin þá svo við hinn nýja dómstól með því að gera þá að varadómurum í honum, að óvíst er að þeim þyki við eiga að leggja dóm á gerðir starfsbræðra sinna.

En þó að nú hvorki sé lítið gerandi úr því, að einstakir menn eru með hæstaréttarlögunum sviftir réttinum til að leita með mál sin til fullkomnara dómstóls en vól er á hér á landi, né úr hinu, að jafnframt er kipt burtu stoð þeirri sem afstaða hæstaréttar Dana til íslenzkra dómstóla hefur verið réttarfarinu í landinu, án þess að nokkuð sé sett í staðinn, þá er hitt víst, að þjóð, sem er að hugsa um að standa sem mest á eigin fótum og ekki vill vera upp á aðra komin í neinu því sem hún hyggur sig vera sjalffæra um, hlýtur að verða sammála um það á undan mörgu öðru, að hún megi til að vera einfær um að veita þjóðfélagslimum sinum og skjólstæðingum alla þá réttarvernd, sem þeir eiga heimtingu á. Þó að mikill meiri hluti landsmanna hefði verið á því þegar til kasta þeirra kom hér um árið, að varlegra væri og hyggilegra að vera ekki að keppa eftir því að landið fengi að heita sérstakt ríki, svolengi sem það *getur* ekki verið það nema að nafnbótinni til (og nafnbótarskattinum, ef það verður þá fært fyrir honum), þá hefði hitt verið of mikil þrotalýsing af þjóð, sem vill vera sem sjálfstæðust, ef sú sannfæring hefði ekki orðið ofan á hjá henni, að í landinu sjálfu sé til svo mikið af mannviti og sé eða geti orðið til svo mikið af þekkingu á þess eigin lögum og högum, að hver sá meðal þjóðarinnar, sem leitar réttar síns, geti fundið hann í landinu sjálfu og þurfi ekki að sækja hann til dómstóls í annari þjóð. Og hér um þurfti ekki að ráða metnaður einn; því þó að hæstiréttur Dana kurni íslenzk lög eigi síður en lög sinnar eigin þjóðar, þá *getur* það þó vitanlega komið fyrir að ónóg þekking hans á íslenzkri tungu og ýmsu í íslenzkum högum og hugsunarhætti hafi miður æskileg áhrif á dóma hans. Það

er nú og svo, að löngu áður en fór að brydda á kröf-
unni um viðurkenning Íslands sem sjálfstæðs ríkis var
farið að beitast fyrir því að ná æðsta dómssvaldinu inn
í landið. Á alþingi 1885 flutti Benedikt Sveinsson í
fyrsta sinn frumvarp þess efnis; en þá var enginn far-
inn að minnast á sjálfstætt ríki eða fullveldi. Og miklu-
fremur er það þá tvímælaless hlutur, að úr því að
landsmenn fóru að taka á sig þann vanda að mynda
sjálfstætt ríki með „fullveldi“ í öllum þess málum, þá
var ein sjálfsagða afleiðingin af því sú, að þeir urðu
að taka æðsta dómssvaldið til sín. En vitaskuld er það
að þegar farið var að bjóða því heim hingað aftur eftir
hálftrar sjöundu aldar útivist, þá varð að hafa einhvern
viðbúnað til að taka á móti því. Það varð að athuga,
hvort slík nýlunda hlyti ekki að hafa í för með sér
gagngeiða breytingu á dómaskipan og réttarfari í land-
inu eða geiði hana æskilega og tímabæra; og ef það
yrði að ráði, þá var að gefa sig að því starfi og haga
því á þann hátt sem tryggilegastur þykir, er um vanda-
söm og mikilsvaðandi landsmál er að ræða.

Sambandslög Dana og Íslendinga frá 30. nóv. 1918
eru frá upphafi til enda talarði vottur þess að þeir
menn, sem sömdu um þau fyrir hönd Íslendinga, hafa
látið stjórna af tveimur tilfioningum: barnslega ein-
földu trúnaðartrausti á veröld þeirri, sem íslenzka þjóðin
lifir í, og megnustu ótrú á íslenzku þjóðinni sjálfri. Hið
óbifanlega traust á veröldinni lýsir sér í því að menn,
sem í 4 ár höfðu verið sjónarvottar að því að flest ríki
hennar neyttu allra hugsanlegra véla og grímdarraða til
að tortíma hvert öðru, treysta því að umkomulaus smá-

Þjóð, sem engri annari þjóð *getur* gert mein, þótt hún fegin vildi, þurfi ekki annars við til að tryggja sér það að *hún* verði látin óáreitt af öðrum, en að kunngjöra það sagðri veröld að hún ætli hér eftir að kalla sig fullvalda ríki, að það merki samt ekki að hún ætli að slást upp á stórveldi heimsins eða önnur smærri ríki, heldur ætli hún að sitja hjá og vera hlutlaus, hvað sem í skerist, og að hún ætli ekki að láta gunnfána blakta yfir vanmætti sínum. Ótrúin á íslenzku þjóðinni kemur átakanlegast fram í 10. gr. laganna, sem hljóðar svo:

„Hæstiréttur Danmerkur hefur á hendi æðsta dómsvald í íslenzkum málum, þar til Ísland kynni að ákveða að stofna æðsta dómstól í landinu sjálfu. En þangað til skal skipa Íslending í eitt dómarasæti í hæstarétti, og kemur það ákvæði til framkvæmda, þegar sæti losnar næst í dóminum.“

Menn taki eftir orðalaginu í greininni: Það er látinn í ljós fullkominn efi um það, hvort af tvennu hið fullvalda íslenzka ríki muni af ráða, að taka hið æðsta dómsvald í málum þegna sinna í sínar eigin hendur eða láta það vera áfram hjá dómstóli í öðru ríki. Það er talað um að Ísland *kunni* að ákveða að stofna æðsta dómstól í landinu sjálfu; en þar með er gert ráð fyrir hinu, að það kunni að ákveða að gera það *ekki*. Skiljanlegt er að íslenzku nefndarmönnum hafi þótt bregða til beggja vona um það hvort landar þeirra vildu fara að ráðast í að taka að sér landhelgisgæzluna (8. gr.: „þar til Ísland *kynni* að ákveða að taka hana í sínar hendur“) eða hvort þeim mundi þykja nokkur þörf á því að hafa peningasláttu í landinu, meðan ein og sama mynt gildir um öll Norðurlönd og meðan sambandið við Dani helst (9. gr.: „Ef Ísland *kynni* að óska að

stofna eigin peningasláttu“), og stendur þó þetta hvort-
tveggja eitthvað kynlega af sér við fullveldisrembinginn.
En óskiljanlegt er hitt með öllu, að menn, sem eru að
lýsa Ísland fullvalda ríki, skuli í sömu andránni leyfa
sér að láta í ljós efa um að þjóðin, sem byggir ríki
þetta, sé það sæmilega vel að sér ger, að hún kjósi að
taka í sínar eigin hendur svo sjálfsagðan þátt af full-
veldi sínu sem dómsvaldið. *Það* vald vita þó allir að
hún er einfær um að fara með, svo framarlega sem
hún vanrækir ekki að koma skynsamlegri lögun á rétt-
arfar sitt og dómaskipan og svo framarlega sem hún
stíar ekki dómaraefnum sínum og öðrum lögfræðinga-
efnum frá þeirri mentun, sem er þeim nauðsynleg, ef
þeir eiga ekki að standa langt á baki stéttarbræðrum
sínum í öðrum löndum. Krafa um að fá dómsvaldið
inn í landið hefði verið eðlileg og réttmæt, þó að lands-
menn hefðu ekki hugsað til að fara að mynda sjálfstætt
ríki. En fyrst þeir hurfu að því ráði, þá varð heimflutn-
ingur hins æðsta dómsvalds einhver sjálfsagðasta afleið-
ing þess. *Þar* að minsta kosti átti ekkert „kynni“ að
geta komist að.

En þó að nefndarmennirnir hefðu nú miðlað Íslend-
ingum svo miklu af trú þeirri sem þeir hafa á öðru
mannkyni, að þeir hefðu sagt blátt áfram: þar til Ís-
land *ákveður* o. s. frv., þá liggur engu að síður í augum
opið að 10. greinin öll, bæði fyrri málslíður hennar og
ekki síður annar málslíður, lýsir þeim ásetningi þeirra,
sem sömdu hana, og þeirrar þjóðar og þess þings, sem
samþykta hana, *að flytja ekki dómsvaldið inn í landið*
að sinni og ekki fyrir en eitthvað væri á undan gengið.

Það má þegar taka það fram, að þessi áformaða
frestun heimflutningsins er *ekki* gerð í þágu *Dana*.

Þeim gat ekki komið til hugar að vera að láta Íslendingum eftir fullveldi í öllum málum þeirra og jafnframt reyna að halda í einhver þeirra um óákveðinn tíma. Í sambandslögunum er Íslendingum í sjálfsvald sett hvort og hvenær þeir taki í sínar hendur landhelgisgæzlu, peningaslattu og dómsvald. Það sýndi sig líka arið eftir, þegar nokkíir Íslendingar, staddir í Kaupmannahöfn, tóku sig saman um að stinga dómsvaldinu á sig um leið og þeir fóru heimleiðis, að Danir voru þar ekki menn á milli, enda var það ekki þeirra að spyrja t. d. forsætisráðherra Íslands, hvort hann hefði verið beðinn þess af þeim sem með áttu.

Nei, frestunin var hugað í þágu Íslendinga sjálfra. Og hún var ekki einungis á góðum rökum byggð; hún var sjálfsgöð. Þeir vissu það, nefndarmennirnir íslensku og forsætisráðherrann, sem að staðaldri var viðriðinn starf nefndarinnar og hafði áhrif á samningana, að það var ætíð nokkuð vafasamur búhnykkur fyrir viðskifti Íslendinga við útlönd, að kippa burt þeim liðnum úr dómsvaldi þeirra, sem mest traust hafði á sér utan lands (og innan reyndar líka). Þeir vissu, að því ísjárveðari var slík athöfn nú, sem hoífurnar voru mjög ískyggilegar fyrir viðskiftalíf landsmanna og fjárhag landsins. Þeir vissu, að hreinn og beinn ógerningur var hún, nema því að eins að Íslendingar sýndu þeim heimi, sem nokkuð athugar hvað hér gerist eða getur haft af því hag eða óhag, að þeir hefðu fylstu viðleitni á að koma dómsvaldi sínu og réttarfari svo tryggilega fyrir sem kraftar og kringumstæður frekast leyfðu og að þeir létu sér ekki nægja að kasta til þess höndunum. Þeir vissu, að enn voru góð og gild orð Benedikts Sveinssonar á alþingi 1885: „Það er ekki skipun hins æðsta

dómsvalds í landinu eingöngu, sem þyrfti að gera upp-
 ástungur um, ef farið væri að ræða það mál á annað
 boið; nei, það yrði skipun alls dómsvaldsins bæði á
 æðsta og lægsta stigi“. Þeir vissu, að umræður í þá
 átt voru að eins litillega byrjaðar og ekki meira. 1914
 var að undirlagi alþingis skipuð 5 manna millipinga-
 nefnd til þess að athuga meðal annars, hvort unt væri
 að aðskilja umboðsvald og dómsvald. Einn nefndarmanna
 var forsætisráðherrann, sem nú er. Nefndin lagði til að
 aðgreining yrði gerð, og að sex undirdómarar skyldu
 vera á öllu landinu. Þannig skyldi vera einn dómari á
 svæðinu norðan úr Axarfirði suður fyrir Örnefi og annar
 þaðan vestur að Hvítá í Borgarfirði. Tillagan er ekki
 beint höfðingleg í garð íbúa héraðanna, enda var landið
 þá ekki nema land. Meiri hluti nefndarinnar, þar á meðal
 forsætisráðherrann, lagði þó „hiklaust“ til, að þetta fyrir-
 komulag yrði lögleitt. Af einhverjum ástæðum er hann
 nú samt ekki farinn að leggja tillöguna fyrir alþingi
 enn. Þetta eitt hefði átt að vera *honum* næg ástæða til
 að fara ekki að taka þátt í samtökum um að demba
 tiltölulega fjölmennum yfirdómstóli á landið, meðan alls
 óvíst var hvernig færi um greinda tillögu hans. Og að
 öðru leyti voru, eins og sýnt hefir verið fram á, hinar
 rikustu ástæður til að hrapa ekki að heimflutningi dóms-
 valdsins, heldur búa svo um að það yrði hjá hæstarétti
 Dana fyrst um sinn, svo sem gert er í 10. gr. sam-
 bandslaganna.

Búast mætti við því að slík lög sem sambandslögin
 væru svo úr garði gerð, að engin ákvörðun þeirra gerði
 uppreist gegn annari ákvörðun. En það virðist vera
 segin saga að í hverri lagasetningu, sem íslenzkir lög-
 gjafar koma nærri og nokkur er að vöxtunum, verði að

vera að minsta kosti eitt ákvæði, sem rekur sig á eitt-hvert annað ákvæði. Svo hefur einnig orðið hér. Það er ein grein í sambandslögunum, sem svo er gengið frá, að ekki þurfti nema lítið atvik til þess að hún yrði til að kippa fótunum undan hinum lofsverða fyrirvara í 10. gr. um að taka ekki hið æðsta dómssvald heim hingað fyr en alt væri undir það búið. Það er 17. gr. laganna, sem hljóðar svo:

„Nú rís ágreiningur um skilning á ákvæðum sambandslaga þessara, sem stjórnirnar geta ekki jafnað með sér, og skal þá skjóta málinu til gerðardóms 4 manna, og kýs æðsti dómstóll hvors lands sinn helming þeirra hvor. Gerðardómur þessi sker úr ágreiningnum og ræður af atkvæða. Ef atkvæði eru jöfn, skulu úrslitin falin oddamanni, sem sænska og norska stjórnin á víxl eru beðnar að skipa“.

Hefði það nú komið fyrir bráðlega eftir að sambandslögin gengu í gildi, að ágreiningur hefði orðið um skilning á einhverju ákvæði þeirra og stjórnir landanna hefðu ekki getað jafnað hann með sér, þá hefði samkvæmt 17. gr. orðið að skjóta málinu til gerðardóms 4 manna, og átti æðsti dómstóll hvors lands að kjósa sinn helming þeirra hvor. Hæstiréttur í Kaupmannahöfn hefði nú að visu verið æðsti dómstóll beggja landa; en ekki mundi hafa þótt hlýða að fela honum kosninguna fyrir hönd Íslands. Það hefði því ekki verið annars kostur en að stofna til þess æðsta dómstól hér innanlands. Æði fátæklegt er það nú að geta ekki látið sér detta í hug neinn annan máta til að kjósa gerðarmennina en að stofna til þess æðsta dómstól í landinu, þó að stofnun hans hefði allra annara hluta vegna þótt ótímabær. En hjá þessu hefði ekki orðið komist. Það

ætti ekki að þurfa lögfræðing til að sjá þessa skekkju í lögnum; en því fremur er heimtandi af lögfræðingum, að þeir láti ekki slíkan árekstur verða sem þenna. Það eru íslenzku lögfræðingarnir í nefndinni, sem sök eiga á honum. Danir áttu engan lögfræðing í henni, enda var það ekki dönsku nefndarmannanna að skifta sér af því hvernig Íslendingar vildu láta kjósa sína gerðarmenn.

En á hinn bóginn er það víst, að meðan enginn ágreiningur var upp kominn um skilning á neinu ákvæði sambandslaganna, þá var engin þörf á að stofna innlendan æðsta dómstól þess vegna. Og enginn þess kyns ágreiningur var risinn, þegar hlaupið var í að koma innlendum hæstarétti af stokkunum.

Þegar athugað er það sem nú hefur verið tekið fram, má það þykja beint óhugsandi hlutur að nefndarmennirnir íslenzku og forsætisráðherrann hafi getað látið sér koma til hugar á miðju ári 1918, þegar þeir voru að ganga frá sambandslögnum, að þeir, einmitt þeir, mundu, að öllum kringumstæðum óbreyttum, áður en ár væri liðið fara að beitast fyrir stofnun innlands æðsta dómstóls.

Og svo gerist það engu að síður vorið 1919, er þessir menn voru staddir í Kaupmannahöfn, að forsætisráðherrann fær einn hinna til að taka saman frumvarp til laga, ekki einungis um afnám dómsvalds hæstaréttar Dana í íslenskum málum og stofnun innlands æðsta dómstóls, heldur og um meðferð mála við hinn nýja dómstól, hér óþekta og óreynda. Þegar forsætisráðherrann sigldi í þessa ferð, var hann engan undirbúning farinn að hafa undir slíkt nýmæli. Enginn hafði skorað á hann um það, svo kunnugt sje, hvorki í ræðu né riti.

Og frumvarp, þannig til orðið, fer hann með fyrir alþingi *án þess að hafa svo mikið sem sýnt það yfirdómi landsins*. Þetta síðasta má hvejum þykja ótrúlegt, sem ekki hefur heyrt það fyr; en satt er það. Stjórn landsins virðir ekki æðsta dómstólinn í landinu þess að hann fái svo mikið sem að sjá lagafrumvarp, sem fer því fram að hann verði sjálfur lagður niður!

Hin snöggu veðrabrigði eru varin með þeirri ástæðu í athugasemdanum við frumvarpið, að það sé „eigi fullvalda ríki vansalaust, að sækja æðstu úrslit mála sinna undir dómstól annars ríkis“. En hafi það verið vansalaust 1918 að samþykka 10. gr. sambandslaganna, þá var vansalaust 1919 að standa við hana.

Ef uppkominn ágreiningur um skilning á sambandslögnum hefði gert stofnun æðsta dómstóls í landinu óhjákvæmilega, þá hefði mátt duga í brað að gera landsyfirdóminn að æðsta dómstóli, en láta ástandið að öðru leyti haldast óbreytt meðan undirbúning-nefnd, skipuð meðal annara fulltrúum fyrir dómara-stétt landsins og málflutningsmannastétt, hefði verið að koma sér niður á tillögur um nýja dómaskipan í landinu. En án nokkurs tilefnis hefur nú í fyrsta lagi verið stofnaður yfirdómstóll, skipaður 5 mönnum. Það er nú þegar æðmikill munur fyrir svo fámenna þjóð, hvort hún á jafnan að hafa til 3 menn hæfa til að leggja síðasta dómsoð á mál manna, eða þeir eiga að vera 5. En auk þess gerir hið nýja fyrirkomulag stórum hærrí kröfur til *málflutningsmannanna* við hinn nýja dómstól en gerðar voru til málflutningsmannanna við yfirdóminn. Það er sitt hvað, að eiga að inna af hendi með löngum hvíld-

um og á víxl við andstæðinginn skrifleg sóknarskjöl eða varnarskjöl í máli, eða hitt, að leysa vel af hendi hið mjög svo áriðandi starf, að gera ágrip það af hér-aðsdómsgjörðunum, sem síðar verður minst á, og að búa sig undir það að færa fram á fyrirtektardegi máls í munnlegri ræðu alt það, smátt og stórt, sem styður málsstaðinn, og að hafa til að bera snarræði og skarp-leik til að svara óviðbúinn því sem andstæðingurinn kann fram að færa. Ef munnlegur málflutningur við hinn nýja dómstól á að vera eitthvað annað en eitt af þeim nöfnum, sem verið er að klína á flesta hluti hér án nokkurrar hugsunar um hvort innihaldið geti svarað til nafnsins, þá verða jafnan að vera til við réttinn nokkrir, að minsta kosti 4, málflutningsmenn, sem að skarpleik, lagaþekkingu og almennri mentun séu jafn-okar góðra dómara og hafi auk þess til að bera list, sem ekki útheimtist til þess að vera góður dómari, en það er málsnild, sem ekki er aðallega í því fóigin að vera tölugur, heldur miklu fremur í því að kunna að takmarka sig, varast að þreyta dómendurna með langri, óáheyrulegri og staglsamri framsetningu og litilsverðu lögskýringakarpi, heldur leggja aðaláherzluna á að leitast við að sannfæra þá með sem beztum gögnum. — En hið nýja fyrirkomulag og ríkisnafnið, sem búið er að gefa landinu, hefur enn meira útboð manna í för með sér. Það er ekki auðvelt að sjá hvernig þetta ríki á að geta verið þekt fyrir annað en að kendar séu við háskóla þess allar þær sömu lögfræðigreinar sem kendar eru við hina aðra háskóla á Norðurlöndum, þó ekki væri það til annars en að íslenskir lögfræðingar hafi svo mikla nasasjón af þeim að þeir geti talað með um þær þegar þeir hitta aðra Norðurlandalögfræðinga. Á þing-

málafundi í Reykjavík 29. júní 1919 brýndi forsætisráðherrann það fyrir kjósöndum sínum, að með því að landið væri nú orðið ríki, þá yrði það framvegis að sýna sig við ýms tækifæri, sem það hefði hingað til látið afskiptalaus, t. d. yrði það að senda menn á sameiginlega fundi vísindamanna á Norðurlöndum, lækna á læknamót, guðfræðinga á guðfræðingamót, lögfræðinga á lögfræðingafundi o. s. frv. Meðan til eru hér á landi boðlegir lögfræðikandidatar frá Kaupmannahafnarháskóla, mun þeim verða teft fram til slíkra ferða. En þegar þeir eru undir lok liðnir og farið verður að senda heimaalningana, munu verða um það mikil heilabrot á lögfræðingafundunum hvernig á því muni geta staðið, að einmitt síðan Íslendingar hættu að stunda laganám í Danmörku, séu allir íslenskir lögfræðingar orðnir að dönskum jústum. Til þess að afstýra slíkum vansa verður að taka upp kenslu í Rómarétti og almenuri lögvísi við háskólann, auk annars fleira. En til þess verður að fjölga kennurum. 5 lagakennarar, 5 hæstaréttardómarar og að minsta kosti 4 hæstaréttarmálflutningsmenn gerir að minsta kosti 14 lögfræðinga, sem verða að vera það meira en að nafninu. Það er ekki auðvelt að sjá ástæðu til annars en að gera verði þær kröfur til þessara manna, að þeir standi ekki mikið á baki starfsbræðrum sínum annarsstaðar á Norðurlöndum. Hér á landi geta komið fyrir og koma fyrir jafn vandasöm mál og annarsstaðar, og því fremur mun það verða sem siglingar og verzlun landsmanna fara í vöxt. Einhver kann að hugsa, að ekkert sé fullkomið í byrjun, og að alt þetta muni lagast með tímanum. En hluturinn er sá, að ef ekki þyrfti að óttast að framhaldið yrði lakara en byrjunin var, þá mætti búast við að alt færi

skaplega, svo framarlega sem lögun verður gerð á meðferð málanna frá því sem hæstaréttarlögin segja fyrir um. Þeir fimm menn, sem fyrst voru skipaðir í hinn nýja dómstól, og þeir tveir málflutningsmenn, sem fluttu fyrstu málin, hafa allir fengið háskólamentun erlendis. Tveir af dómurunum hafa verið í dómarastöðu í fullan mannsaldur og hinir þrír sömuleiðis um skemri og lengri tíma. Málflutningsmennirnir höfðu, löggjöf og landsstjórn að þakkarlausu, farið til útlanda til þess að kynna sér og hlýða á flutning mála þar; þeir voru báðir vanir ræðumenn og höfðu að öðru leyti gert sér einkar mikið far um að búa sig undir hið nýja starf, enda er víst óhætt að fullyrða að frammistaða þeirra hafi í öllu tilliti verið þannig, að hún hefði þótt sómasamleg hvar sem verið hefði. En alt fyrir þetta hljóta kunnugir að þola önn fyrir það að málameðferð sú, sem innleidd er með hæstaréttarlögunum, kunni á hverri stundu að bregða fæti fyrir dómendurna og varna þeim að njóta hæfleiða sinna. Og hvað mun verða síðar, þegar fara verður að notast við menn með margfalt minni reynslu í dómarastarfinu eða als engri? Bóta eða framfara í þessum efnum er ekki að vænta meðan forkólfar Íslendinga halda áfram þeirri tvöföldu iðju sinni, að bægja námsmönnum landsins frá heimsmenningunni og kasta sjálfir höndunum til þeirra verka, sem eiga að grundvalla hina innlendu menningu.

Nú skal gera ráð fyrir því bezta, að lagakennendur háskólans, hvort sem þeir verða fleiri eða færri, verði jafnan starfi sínu vaxnir og kenni alt sem þeir eiga að kenna og kenni það vel. Þeir geta þó aldrei veitt nemendum sínum þá almennu mentun og það víðsýni, sem einungis fæst með námsdvöl hjá mentaþjóð. Og um það

geta þeir engu ráðið, hve mikil lífsreynsla og dómara-reynsla verði heimtuð af þeim mönnum, sem trúað verður fyrir að hafa síðasta orðið í einkamálum og opinberum málum landsmanna. Það er löggjafarvaldið, sem ákveður skilyrðin í því efni, og skal nú athugað hvernig hinu íslenzka löggjafarvaldi hefur tekist það í hæstaréttarlögunum.

Til samanburðar skal þess getið, að til þess að verða dómari í hæstarétti Dana útheimtist að lögum, að hlutaðeigandi hafi verið nokkur ár dómari í yfirrétti eða öðru dómaraembætti. Skilyrðið er ekki sérlega strangt á pappirnum, og má þó geta þess að sá sem hefur verið í nokkur ár dómari þar í landi, hlýtur að jafnaði að hafa dæmt æði marga dóma. En af því að Danir hafa af svo miklu að taka, þar sem eru jafnan úr að velja um 30 dómendur í tveimur yfirréttum (eða landsréttum, sem nú eru kallaðir), svo að þeir þurfa aldrei að grípa til hins fjölmenna varaliðs af öðrum dómurum, þá eru þau nokkur ár, sem lögin áskilja, í framkvæmdinni orðin að mjög mörgum árum, þannig að í síðastliðin rúm 40 ár hefur enginn settst í hæstarétt þeirra yngri en fimtugur. Hæstaréttardómarar þeirra eru því ekki einungis menn með lífsreynslu, fullkominni lögfræðislegri þekkingu og allri þeirri almennu mentun, sem fánleg er hjá mentaþjóð, heldur eru þeir og fyrir margra ára iðkun dómara starfsins orðnir þáulleiknir í því að brjóta hvert mál til mergjar á skömmum tíma. Svo háar kröfur tjáir nú ekki að gera hér á landi, enda má minna gagn gera. En það má líka mikið í milli vera, þess sem Danir geta veitt sér í þessu efni og þess sem hæstaréttarlögin íslenzku heimta af hérlandum dómurum. Því það verður ekki betur séð en að löggjaf-

inn telji það höfuðkost á íslenskum hæstaréttardómara að hann hafi aldrei dæmt dóm fyrir en hann fer til þess í hæstarétti. Það hefur að vísu ekki orðið komist hjá því að þangað kunni að slæðast inn menn, sem hafa verið í þeirri stöðu að þeir kunni að hafa dæmt dóm; en það er þá á annan hátt séð fyrir því að sem minnst brögð verði að því. Skal nú athugað hvað lögin segja í þessari grein.

Auk almennra dómaraskilyrða skal hæstaréttardómari hafa lokið lagaprófi með 1. einkunn, vera orðinn 30 ára gamall og hafa með því að greiða fyrstur dómsatkvæði í 4 málum sýnt að hann sé hæfur til að skipa sæti í dóminum. Ennfremur skal hann hafa verið 3 ár hið skemsta eitthvað af því sem nú skal talið:

1. Dómari í landsyfirdómnum. Þeir þrír dómendur, sem skipuðu hann þegar breytingin varð, voru teknir í hinn nýja dómstól, svo sem sjálfsagt var. En með því að landsyfirdómurinn var þá um leið lagður niður, urðu þeir hinir fyrstu og síðustu yfirréttardómarar, sem setjast í hæstarétt. Þessi liður upptalningarinnar er því úr sögunni.

2. Skipaður kennari í lögum við háskólann.

3. Skrifstofustjóri í stjórnarráðinu.

4. Dómari (bæjarfógeti) í einhverjum af kaupstöðum landsins.

5. Hæstaréttarritari.

6. Málflutningsmaður við hæstarétt.

Í beinu framhaldi af þessu stendur svo: „Rétt er að skipa þann hæstaréttardómara, sem hefur gegnt samantlagt als 3 ár fleiri en einni af áður nefndum stöðum. Þiggja má undan þessu skilyrði, ef hæstiréttur mælir með því“.

Síðustu orðin: „þiggja má undan þessu skilyrði“ o. s. frv. hljóta að eiga að skiljast eins og ef stæði: „víkja má frá þessu skilyrði“ o. s. frv. Og hugsunin er þá þessi: Þegar sæti losnar í hæstarétti og til er maður, sem æskilegt þykir að fá inn í réttinn, þótt ekki fylli hann það skilyrði að hafa verið 3 ár að minsta kosti í einhverri stöðu af þeim, sem taldar voru, þá má landsstjórnin með samþykki hæstaréttar leyfa honum að ganga undir próf það sem fyrirskipað er í 6. gr. 4. lið. Nú er það svo, að ef ekki er altaf til í landinu maður, sem hefur meiri verðleika til að vera hæstaréttardómari en þann að hafa verið 3 ár skrifstofustjóri í stjórnarráðinu og hafa ef til vill aldrei gefið sér tóm til að líta í dóm, því síður haft tækifæri til að dæma dóm, eða að hafa bókað dóma hæstaréttar í 3 ár, eða að hafa verið að nafninu hæstaréttarmálflyttingsmaður í 3 ár, eða bæjarfógeti í smákaupstað í 3 ár, þá er landið ekki fært um að eiga neitt sem heitir hæstiréttur. En sé ætíð einhver slíkur maður til, þá ætti hann að verða fyrir valinu; þá ætti undantekningin („þiggja má undan“ o. s. frv.) að vera *reglan*. Góð stjórn, sem lætur sér um það eitt hugað að útvega sem hæfastan mann inn í réttinn, notar sér þetta „má“ og velur hæfasta manninn, þótt hann hafi ekki verið skrifstofustjóri o. s. frv. í 3 ár, heldur t. d. sýslumaður í 20 ár. Vond stjórn telur sig vítalausa, ef hún heldur sér innan þeirra takmarka, sem sett eru í 6. gr. 2 í lögnum, og hún gengur fram hjá þeim manni, sem ekki kemst undir neinn lið upptalningarinnar, þótt hæfari sé en aðrir, ef hann er *henni* ógeðþekkur. Það lágmark skilyrða, sem ákveðið er í upptalningunni og veitingarvaldið má ekki fara niður fyrir, er óhæfilega lágt og að minsta kosti

lægra en þörf hefði verið, ef frumkvöðlar laganna hefðu ekki farið svo aftan að siðunum sem þeir gerðu, að setja saman yfirbygginguna áður en farið er að eiga við grundvöllinn. Það má sjá það í hendi sér, að takast megi að koma þeirri skipan á undirdómstólana í landinu að til verði að jafnaði í undirdómaraembætti maður, sem hæfur sé til að skipa autt sæti í yfirdómstólunum. Og það eitt er þegar mikill kostur við manninn, að hann sé úr dómaraastétt. Það er óhætt að fullyrða, að hver einasti viti borinn maður í landinu vill að hér sé til óháð dómaraastétt. Sé til sannur þjóðvilji í nokkru máli, þá hlýtur hann að vera til þar. Í fyrgreindu álitu millipinganefndarinnar frá 1914 talar forsætisráðherrann og meðnefndarmenn hans fagurlega um nauðsynina á að gera dómendur óháða umboðsvaldinu, svo að eigi þurfi að óttast þaðan áhrif á störf þeirra. Þetta geta þeir ekki hafa viljað segja um þá sex undirdómara eingöngu, sem þeir vildu skamta landinu, heldur á það jafnt við alla dómara, æðri sem lægri. En það er þá meira en kynlegt að sjá forsætisráðherrann og nokkra menn aðra, sem hafa þjóðviljann á vörunum sýkt og heilagt, taka sig saman um að fá lögleitt slíkt ákvæði sem 6. gr. 2. lið í hæstaréttarlögunum, sem gerir vondum landsstjórnnum það í lófa lagið að fylla yfirdómstól landsins með skrifstofubjónum sínum. Það getur verið að ákvæðið sé að eins óhugsað flaustursverk, eins og margt annað í lögunum, en það gæti eins verið sprottið af innræti vöndrar stjórnar og samúð með vondum stjórnnum í framtíðinni.

Af hugsunarleysi getur það verið sprottið, að um leið og bæjarfógetarnir voru teknir inn í upptalninguna skyldi ekki vera gerð sú breyting á gildandi lögum, að til þess

að geta orðið bæjarfógeti, að minsta kosti í stærri kaupstöðunum, sé heimtuð 1. prófseinkunn, en án 1. einunnar getur enginn orðið hæstaréttardómari, hvorki bæjarfógetar né aðrir. Það virðist vera heldur illa hugsað, að í hið eina dómaraembætti landsins, sem veitir dómaraanum verulega mikið að starfa, bæjarfógetaembættið í Reykjavík, skuli geta orðið skipaður maður, sem ekki hefur öll skilyrði til að geta orðið hæstaréttardómari.

En af einhverju verra en hugsunarleysi er það sprouttið, að meiri hlutanum af undirdómurum landsins, sýslumönnum, skuli vera meinaður aðgangur að yfirdómstólnum nema með sérstöku skilyrði. Þegar landsyfirréttinum fyrir náð þingnefndar var gefinn kostur á að gera breytingartillögur við frumvarpið, lagði hann til að þessu ákvæði yrði breytt og að sýslumenn væru settir á bekk með hinum öðrum flokkum manna, sem taldir eru. En þingið hafnaði þeirri tillögu. Maður, sem hefur verið í 3 ár fjármálaskrifstofustjóri í stjórnarráðinu, hlaðinn störfum alls óskyldum dómarastarfinu, svo að hann getur ekki hafa búið sig neitt undir það starf, er talinn réttur til að vera hæstaréttardómari. En maður, sem hefur verið sýslumaður og héraðsdómari í 20 ár, jafnan staðið vel í stöðu sinni og allir dómars hans staðið, getur ekki orðið það nema hæstiréttur mæli sérstaklega með því.

Ætla má að sýslumenn landsins mundu af tvennu illu kjósa að forsætisráðherrann hefði ekki litið í frumvarpið áður en hann lagði það fyrir þingið heldur en að hann hafi sjáandi verið að rétta þennan löðrung að stétt þeirra og bæta því ofan á meðferð sína á sýslumannaembættunum í Mýra- og Borgarfjarðarsýslu og Árnessýslu undanfarin ár.

Þó að full þörf sé á að gera frekari athugasemdir við það ákvæði laganna, sem gert hefur verið að umtalsfni nú um hrið, þá verður að sleppa því hér.

Sá sem vill áfrýja máli til hæstaréttar, er sér úti um héraðsdómsgjörðir í því, en svo eru nefnd öll skjöl, sem lögð hafa verið fram í málinu við undirréttinn, og alt sem bókað hefir verið í því þar, hvorttveggja felt saman í eitt rit, og sendir þær málflutningsmanni þeim sem hann fær til að vera fyrir sig. Við landsyfirrétinn voru það lög og venja, að dómendurnir kyntu sér dómsgjörðirnar sjálfir orði til orðs áður en þeir dæmdu málið. En með hæstaréttarlögunum er gerð sú breyting á þessu, að málsaðilar, þ. e. umboðsmenn þeirra, gera ágríp úr dómsgjörðunum um það sem þeim þykir máli skifta og leggja það fram á skrifstofu hæstaréttar í nægilega mörgum eintökum að minsta kosti 14 dögum áður en málið verður tekið fyrir, ásamt dómsgjörðunum sjálfum. Ágripíð er ætlast til að dómendurnir lesi áður en málið kemur fyrir og kynnist af því málavöxtum. En því að eins eru dómsgjörðirnar lagðar fram líka, að ætlast er til að þær sé hafðar til samanburðar við ágripíð, og það er ekki auðvelt að ímynda sér að menn, sem hafa svo ríkulegan tíma til starfa sinna sem dómendurnir í hæstarétti og ætla má að jafnan hafi lifandi áhuga á því að rétt mál nái fram að ganga, geti stílt sig um að kynna sér sjálfir dómsgjörðir í hverju máli og trúá betur sínum eigin augum en annara, því fremur sem samning ágrípsins getur verið mikið vandaverk og engan veginn meðfæri allra, sem fást við málflutning. En sé það svo, að skylduræknir dómaraþykist ekki geta

komist hjá því að kynna sér dómsgjörðirnar með eigin augum, hvaða gagn gerir þá ágripíð? Það mundi vera nokkuð örðugt að svara þeirri spurningu. En því auðveldara er að gera grein fyrir ógagninu sem af því leiðir. Samning ágripsins veldur í fyrsta lagi gífurlegri hækkun á kaupi málaflutningsmanna. Hún er svo mikið vandaverk og tekur svo langan tíma, ef mál er nokkuð verulegt að vöxtunum, að von er til að málaflutningsmennirnir verði dýrir á henni. Menn fá glögga hugmynd um hver munur er á starfi málaflutningsmannanna við hæstarétt og starfi yfirréttarmálaflutningsmanna af eftirfarandi kafla úr hinu eina nefndarálit, sem kom fram á alþingi (sú nefnd heitir „samvinnunefnd allsherjarnefnda“, svo það er óhætt að trúa því sem hún segir): „Mest af vinnu yfirdómara nú fer í það að leita að því, er máli skiftir, í hinum mörgu og löngu sóknarskjölum og varnarskjölum málflytjenda, bæði fyrir undirdómi og yfirdómi. Þetta losna hæstaréttardómendur við. Dómsgerðaágripin hafa það að geyma, sem máli skiftir úr undirréttarskjölum máls hvers, og fyrir hæstarétti koma 2 ræður hvors málflytjanda“. *Mest af þeirri vinnu, sem yfirréttardómendurnir höfðu og hæstaréttardómendurnir hefðu átt að hafa, er þannig af þeim tekin og lögð á málaflutningsmennina.* Það mun því ekki þykja ofsagt, sem áður var sagt, að við hæstarétt verði jafnan að vera til nokkrir málaflutningsmenn, sem ekki standi góðum dómurum að baki að neinu leyti. En var þá um leið klipið nokkuð af launum þeim, sem yfirréttardómarar höfðu, og lagt til málaflutningsmanna? Nei, hæstaréttardómarar fá hærri laun en yfirréttardómarar höfðu, og mega þau þó ekki vera lægri en þau eru. Hvernig er þá málaflutningsmönnunum séð fyrir laun-

um fyrir þann vinnuauka sem á þá er lagður? *Þau laun verða málspartarnir að greiða.* Lágmark málflutningskaups í einkamálum við yfirdóminn var 75 kr.; lágmark málflutningskaups við hæstarétt er — 300 kr. Hækkunin er líklega mest að kenna samningu ágripsins; en rétt þykir að taka það fram, að það eru málflutningsmennirnir, sem hafa ákveðið hana, svo það er ekki beinlínis löggjafanum að kenna að hún hefur orðið svo há sem hún er orðin. En ágripið gerir meira en að valda hækkun málflutningskaupsins. Það verður að margfalda með vélritun eða prentun, til útbýtingar meðal þeirra sem eiga að fá það. Margföldunin kostar ætíð nokkuð og því meira sem málið er yfirgripsmeira. Það hefur komið fyrir síðan hæstiréttur tók til starfa, að prentun ágrips af einum dómsgjörðum hefur kostað — 610 kr. Gerum ráð fyrir að áfrýjendur þess máls hefðu verið spurðir á þessa leið: Hvort af tvennu kjósið þið nú, að dómendurnir, eins og lög og venja hefur verið til, kynni sér með eigin augum og orði til orðs það sem komið hefur fram í málinu og leggi síðan dóm á það eftir svo fenginn kunnugleik á því, án nokkurs sérstaks kostnaðar fyrir ykkur, eða hitt, að *aðrir* tíni út úr málsskjölunum það sem þeir telja nægilegt til að kynna dómurinum málavöxtu, þannig að þið borgið fyrir sjálfan úrtíninginn 610 kr. *auk* ótiltekinnar upphæðar fyrir úrtíningsstarfið? Og spyrjandinn hefði getað bætt við: Þið þurfið ekki að svara, því ég veit að þið eruð menn með fullu viti. Það sem áfrýjendur hafa í aðra hönd fyrir hin gífurlegu útgjöld, sem dembt er á þá með þessu fyrirkomulagi, er það, að þeir hljóta ætíð að eiga það á hættu að ekki alt það komi fyrir augu

dómaranna, sem kynni að geta haft áhrif á málsúrslitin. En það er ekki þar með búið.

Á fyrirtektardegi máls flytur umboðsmaður áfrýjanda í munnlegri ræðu málsútlistun sína og dómkröfur, og síðan talar umboðsmaður varnaraðila. Hvor þeirra á heimtingu á að taka til máls í annað sinn. Með því er málið útrætt og tekið til dóms. Hér er nú eftirtekta-verður munur á skriflegum málflutningi og munnlegum. Þegar mál er flutt skriflega, er dómurinum afhent alt í senn, dómsgjörðir, sóknarskjöl og varnarskjöl. Þá fyrst fara þeir að kynna sér málið. En ef málflutningur er munnlegur, þá fá þeir til að byrja með ágrip af dómsgjörðunum í hendur (og tækifæri til að kynna sér dómsgjörðirnar sjálfar), og af þessu skapa þeir sér hugmynd um málavöxtu og sannfæringu um hvernig málið eigi að fara. Meðan sú sannfæring er að skapast, sitja málflutningsmennirnir við að búa sig undir hina munnlegu sókn og vörn. Þeir verða að vanda þann undirbúning eftir fremsta megni, ef þeir vilja reynast trúir umbjóðöndum sínum og ef þeir vilja ekki glata álitinu sínu bæði hjá dómurinum og öðrum. En þeir vinna verk sitt með þeirri lítillætjandi meðvitund, að þeir eigi þá fyrst að fara að reyna að hafa áhrif á sannfæringu dómaranna, þegar hún er fullsköpuð, í stað þess að í skriflegum málflutningi taka þeir með röksemdaleiðslu sinni þátt í sköpunarverkinu. Í munnlegum málflutningi hafa þeir fremur en í skriflegum þá tilfinningu, að þeir séu að vinna ef til vill mikið og vandasamt verk fyrir gíg. Og það því heldur sem það er ein afleiðing af hinum munnlega málflutningi og enn einn ókostur við hann, að dómendurnir hafa stundum mjög nauman tíma til að koma sér niður á málsúrslitin, ef ágreiningur

verður um þau eða ef hinn munnlegi málflutningur skyldi valda því að hik komi á skoðun þá sem þeir hafa myndað sér af lestri ágrípsins. Því þeir verða að ganga til fullnustu frá dómnum meðan ræður málflytjanda eru þeim í fersku minni og áður en næsta mál verður tekið fyrir. Öðru máli er auðvitað að gegna, þegar nokkurt hlé verður milli mála. Af fyrirkomulaginu leiðir þá enn fremur, að dómendurnir telja sér ekki skylt og hafa stundum ekki tíma til að rökstyðja dóma sína svo ítarlega sem æskilegt væri, því siður til að rekja sögu málsins svo sem yfirdómurinn gerði. En þetta er til skaða, ekki einungis fyrir lögfræðislegar bókmentir í landinu, heldur og fyrir dómarana sjálfa og starf þeirra. Það er farið að gefa út hæstaréttartíðindi, og eru héraðsdómarnir birtir þar orðréttir, ásamt athugasemdum hæstaréttar við þá, oft æði stutturðum, og dómsályktun. Það er ekki að búast við því að dómur undirrættanna verði að jafnaði eins fróðlegir og vel samdir og dómur yfirrettarins voru eða dómur hæstaréttar ættu að geta orðið. Og það að gera skriflega lýsingu á málavöxtum og gangi máls hjálpar dómaranum til að komast að rétttri niðurstöðu. En með því fyrirkomulagi, sem nú er innleitt, og þegar lítið er til þess hvað lítið þarf til að komast inn í hæstarétt, getur svo farið með tímanum að það verði sérkenni á íslenskum hæstaréttardómara, að hann hafi aldrei samið dóm á æfi sinni.

Hinn munnlegi málflutningur, sem innleiddur er með hæstaréttarlögunum, hefur þá í fyrsta lagi í för með sér gífurlegan kostnaðarauka af áfrýjun mála, svo mikinn að mörgum manni verður ókleift að leita réttingar mála sinna. Hann veldur því að óvíst verður tíðum

hvort alt það muni koma til vitundar dómaranna, sem haft gæti áhrif á úrslit máls, en gerir um leið starf málflutningsmanna vandasamara og fyrirhafnarmeira en áður var. Hann getur valdið því að meira verði hrapað að dómsálagningu en vera bæri. Hann veldur því að dómar verða ver úr garði gerðir en þeir væru ef máls-skotsdómnum væri gert skylt og mögulegt að semja fullkomna dóma, er hefðu að geyma nákvæma skýrslu um málavöxtu og vandlega rökstuðning niðurstöðunnar.

En hefur þá þetta fyrirkomulag ekki á hinn bóginn einhverja þá yfirburði, að ókostirnir hverfi fyrir þeim?

Ætla mátti að einhversstaðar væri að ganga að greinargerð fyrir því hvað það er sem komið hefur stjórn og þingi til að lögleiða án nokkurs fyrirvara og með litlum undirbúningi réttarfarsnýbreytni, er óneitanlega hefur þá ókosti sem bent hefur verið á hér að framan. Í ástæðunum fyrir frumvarpi stjórnarinnar er þó enga slíka greinargerð að finna. Fáeinar athugasemdir í umræðunum á þingi og fáein orð í fyrgreindu nefndarálitu er alt og sumt sem eytt hefur verið að því máli. Í nefndarálitinu er vikið að því með þessum orðum: „Munnlegur málflutningur hefur þann höfuðkost, að málin dragast skemur, að verk dómstólsins er eigi almenningi hulið, eins og þar sem málflutningur er skriflegur. Menn mega sjá, hvað fyrir dómnum gerist, í starfinu er *líf*, en með skriflegum málflutningi er það dautt og dofið“. Um fyrstu ástæðuna er það að segja, að úr því að tiltök þóttu að skylda málflutningsmennina til að ljúka sókn og vörn máls í einu og sama réttarhaldi með tveimur *blaðalausum* ræðum hvor, þá ætti einnig að mega takast að skamta þeim svo tímann þó að þeir hafi frumræðurnar, höfuðræðurnar, á *blöðum*,

að hvorttveggja komi í svipaðan stað niður. Hitt er satt, að með skriflegum málflutningi stendur lengur á dóms-
 álagningu en með munnlegum. En það á svo að vera, að dómarnir hafi nægilegan umhugsunartíma áður en þeir leggja dóm á mál. Sé mál einfalt og óbrotið, eiga þeir að afgreiða það fjótt, og að öðru leyti á að mega takast að girða fyrir það að mál sé höfð lengur undir dómi en þörf krefur. Það er að vísu kostur á mála-
 meðferð að hún fýti fyrir málinu, en fýtirinn má ekki vera svo mikill að hann spilli fyrir rétttri niðurstöðu.
 -- Þá á munnlegur málflutningur að hafa annan höfuð-
 kost, þann að „verk dómstólsins er eigi almenningi hulið, eins og þar sem málflutningur er skriflegur“. Þetta segir nefndin; en hvernig hefur henni tekist að láta þetta verða orð að sönnu? Þannig, að verk hins nýja dómstóls verða *huldari* almenningi en verk lands-
 yfirréttarins voru. Hæstaréttarlögin mæla ekki svo fyrir að atkvæðagreiðsla dómara skuli birt almenningi, fremur en var um atkvæðagreiðsluna í yfirréttinum, svo hún er jafn hulin nú sem fyr. Og eins og tekið hefur verið fram leiðir það af hinu nýja fyrirkomulagi, að dómarnir verða miklum mun styttri en áður var og segja miklu minna, en þar af leiðir aftur að hætt er við að þeir verði óljósari, ekki einungis almenningi, heldur og sjálfum hinum löglærðu. „Menn mega sjá hvað fyrir dóminum gerist“, segir nefndin. Það máttu menn líka meðan yfirrétturinn var. Menn máttu meira að segja heyra það sem þar var ssgt. Munurinn er að eins sá að fyrir hinum nýja dómstóli er meira sagt en fyrir hinum og því meira að heyra; en það er ekki um verk dómstólsins eða fyrirætlanir, heldur um álit málflutningsmannanna á umræðuefninu. — „... í starflnu

er líf, en með skriflegum málflutningi er það dautt og dofið“. Það er rétt að athuga fyrst það líf sem verður fyrir innan dómgrindurnar. Það getur verið og er enda líklegt að dómurunum þyki vera meiri tilbreyting og skemtun í því að hlýða á blaðalausán málflutning og heyra málflytjendur leiða saman hesta sína í munnlegri ræðu heldur en að lesa skrifaðar sóknir og varnir. Og enginn mun sjá ofsjónum yfir þeirri skemtun sem þetta kann að veita dómurunum, ekki efnisríkara en líf það er, sem hæstaréttarlögin skapa þeim að öðru leyti. Eins og tekið er fram í nefndarálitinu, eru hæstaréttardómendur losaðir við mest af þeirri vinnu, sem dómendurnir í yfirréttinum höfðu, og það lagt á málflutningsmennina. Þar næst er stofnað sérstakt embætti, hæstaréttarritara-embættið, til að létta af þeim nokkru af því litla, sem þá var eftir. Ennfremur eru þeir losaðir við þá skyldu, sem hvíldi á yfirréttardómurunum, að semja fullkomna dóma. Starf það, sem eftir er, er í því fölgandi, að kynna sér ágrípin af dómsgjörðunum í þeim málum sem fyrir réttinn koma (og, eftir vild, dómsgjörðirnar sjálfar) og að taka saman, ekki lýsingu á málavöxtum, heldur sem stutturðasta rökstuðningu niðurstöðunnar. Starfið fyrir þessa 5 menn er með öðrum orðum svo lítið, að það virðist fremur vera lagað til að aftra gamalmönnum frá að sækjast eftir lausn, af því þau kunni betur við að hafa eitthvað fyrir stafni en ekki neitt, heldur en að það sé eftirsóknarvert fyrir rökva menn og starfsama. En um það líf, sem munnlegur málflutningur hér á landi skapar utan dómgrindanna, er það að segja, að tilhlýðilegra hefði verið að lögþjóða ekki slíka málameðferð í þess þágu eingöngu, fyr en þjóðviljinn hefði átt kost á að láta til sín heyra.

Og það kemur ekki til að almenningvilji hefði verið með því að gera öllum hinum efnaminni í landinu, þ. e. almenningi, ókleift eða lítt bærilega kostnaðarsamt að áfrýja málum sínum, til þess eins að flutningur mála hinna efnameiri gæti fengið nokkra tilheyrendur.

Undir nefndarálitið er skrifaður meðal annara höfundur frumvarpsins, Einar prófessor Arnórsson. Orð þau, sem tilfærð voru úr nefndarálitinu, eru þá hans orð, og það eru hin einu rök sem hann færði fyrir munnlegum málflutningi á þinginu. Forsætisráðherrann segir í umræðunum: „Ég get auðvitað heldur ekki verið annað en ánægður með það, að nefndin skuli hafa fallist á þá reglu, að hafa munnlega málafærslu. Það atriði var nákvæmlega athugað af okkur prófessor Einari Arnórssyni og komumst við að þeirri niðurstöðu, að munnleg málafærsla væri heppilegri“. Og litlu síðar segir hann: „Það sem ég legg mesta áherzlu á við munnlegan málflutning, er það, að ég hygg, að málafærslumennirnir vandi sig betur en við skriflegan“. Þetta voru öll þau rök, sem hann færði fyrir umræddri nýbreytni. Hann virðist gera heldur mikið upp á milli landsmálanna. Í álit milliþinganeftindarinnar frá 1914 (launaneftindarinnar), sem að sögn fór með 19 til 20 þús. krónur af landsfé, hefur hann léð nafn sitt undir annað eins hneyksli og það sem skráð er þar á bls. 7—32, þar sem rakin er með visindalegri nákvæmni, tölum og útreikningi — *saga þjóðviljans í eftirlaunamálinu!* En um slíkt nýmæli sem munnlegan flutning mála, með öllum hans afleiðingum, hefur hann ekki annað að segja en að þeir Einar prófessor Arnórsson hafi athugað það atriði vandlega og komist að þeirri niðurstöðu að sá málflutningur sé

heppilegri! Og svo reynist nýmælið mönnum versti réttarspillir.

Alþingi virðist láta sér hvoratveggja aðferðina jafn vel líka. Það mun ekki vera farið að hreyfa neitt við starfi launaneftdarinnar eða gera grein fyrir hvað landið hafi fengið þar í aðra hönd fyrir útgjöldin. Og hæstaréttarlagafrumvarpinu tekur það með þögn og samþykki. Í umræðunum um frumvarpið tóku þátt þeir 4 lögfræðingar (Jón Magnússon, Einar Arnórsson, Jóhannes Jóhannesson og Sigurður Eggerz), sem komu með það frá Kaupmannahöfn (5. maðurinn í félagsskapnum, Bjarni Jónsson, tók ekki til máls), og svo 4 aðrir þingmenn (Gísli Sveinsson, Kristinn Daníelsson, Sigurður Sigurðsson og Sigurður Stefánsson). Þessir síðarnefndu fjórir menn lögðu það til að málinu væri frestað. Þeir töldu sér ofvaxið að rannsaka til hlítar svo vandasant og áriðandi mál á sama þinginu sem það var borið upp. Þeir bentu á tilfinnanlegan skort á mannvali til þeirra starfa allra, sem hið nýja fyrirkomulag skapar, og þeir bentu á kostnað þann sem breytingin hefði í för með sér, ef hún væri gerð á svo erfiðum tímum sem nú eru. Þeir sögðu, sem satt var, að ekki væri hundrað í hættunni þó að mönnum væri gefinn hæfilegur umhugsunarfrestur um slíkt mál, þar sem fengin væri óafturtakanleg heimild til að flytja dómsvaldið út hingað hvenær sem landsmönnum þætti tiltækilegt. Hinir fjórmenningarnir gerðu ekkert úr þessum mótbárum. Forsætisráðherrann gaf áðurnefnt vottorð um að hann og Einar prófessor Arnórsson hefðu komist að þeirri niðurstöðu o. s. frv. Jóhannes Jóhannesson vottaði: „Einar prófessor Arnórsson situr í nefndinni, og er óhætt að segja, að hann hefur hér margt lagt til mála“ (það

hefur, því miður, verið munnlegur málflutningur). Sigurður Eggerz vottar: „Um frumvarpið hafa fjallað þeir menn, sem mesta sérþekkingu hafa til að bera í þessu efni, og undirbúningurinn er mjög góður“. Þetta um undirbúninginn hefði mátt missa sig, því vottorðsgefandinn var þar kominn út fyrir sérþekkingu sína, sem er á öðru sviði. Af mótmælöndunum varð Sigurður Sigurðsson til að koma með veigamestu athugasemdina. Hann sagði meðal annars: „Ég skal í því sambandi benda á það, að *í sambandslögunum er gert ráð fyrir, að hæstirettur verði ekki stofnaður fyrst um sinn*“. Þetta var eina mótbáran gegn frumvarpinu, sem höfundar sambandslaganna létu ósvarað.

Þegar framannefndir 9 menn, þriðji ráðherrann og tveir forsetar eru frátaldir, verða eftir 28 þingmenn, sem ekki luku upp sínum munni. Skyldi engum þessara manna hafa þótt slíkt mál þess vert að hann legði eitthvað til þess? Eitt er þó óhætt að fullyrða að þeir hefðu allir getað sagt með sanni: að sér væri um megn, ekki síður en áður nefndum fjórum mótmælöndum, að átta sig á svo vandasömu máli án frekari undirbúnings en mögulegur var á því sama þingi. Lögfræðingarnir meðal þeirra hefðu getað vitnað í það að annarsstaðar á Norðurlöndum, svo ekki sé farið lengra, hafa færustu lögfræðingar varið árafjölda til að undirbúa lagasetningu um réttarfar og dómaskipan. Ef einhver þeirra hefði, rétt eins og óvart, nefnt hið eina orð prósesskommissiön, þá hefðu höfundar hins íslenska ríkis rankað við sér og munað eftir því að þarna var nafn, sem þurfti að komast í safnið. Þeir hefðu séð, að ekki mátti svo til ganga að hið íslenska ríki fengi sér ekki prósesskommissiön, eins og önnur ríki á Norðurlöndum hafa haft

sí­nar prósesskommissi­ónir; og þó að flestu megi nafn gefa, þá getur þó einn maður, staddur í Kaupmannahöfn, aldrei heitið prósesskommissi­ón. Þetta eina orð hefði nægt til að stöðva þá í hinu dómlausa flani þeirra.

En þeir 28 sögðu ekki svo mikið sem prósesskommissi­ón. Þeir þöggðu og samþykktu.

Flytjendur frumvarpsins fóru nærri um hvað óhætt mundi vera að þjóða alþingi, eins og nú er komið fyrir því.

Um leið og forsætisráðherrann flutti frumvarpið inn á þingið, gat hann þess að hann hefði oft furðað sig á því að kröfurnar um, að Íslendingar tækju dómsvaldið í sí­nar hendur, skyldu ekki hafa verið háværar. Þetta kann að koma til af því að hann hafi ekki vel næmt eyra fyrir þjóðviljakröfum. Það er þá annar maður, sem þjóðviljinn þarf ekki að æpa í eyrað á til að láta til sín heyra. Það er þáverandi embættisbróðir forsætisráðherrans, fjármálaráðherrann Sigurður Eggerz. Honum farast þannig orð: „Um langt skeið hefir það verið ósk og þrá íslenzku þjóðarinnar að fá æðsta dómstólinn inn í landið“. Þannig talar þjóðviljasérfræðingurinn, sem „hlustar“ þjóðina og heyrir óskirnar og þrána hreyfa sig innanbrjósts. En dýpt einlægninnar í hinum hundleiðinlega og ósæmilega þjóðviljafyrirslætti þessara manna geta menn markað af þessum orðum framsögumanns málsins í efri deild, Jóhannesar Jóhannessonar: „Og ef stjórnin hefði ekki borið frumvarp þetta fram, myndi það alt að einu hafa verið lagt fyrir þingið sem þingmannafrumvarp, og býst ég þá við að undirbúningur þess hefði verið lakari en nú á sér stað“. Með þessum fáu orðum er brugðið þeirri birtu yfir tildrögin til þess að málið kom fyrir alþingi 1919, að ekki þarf frekari

vitna við. Það getur raunar hver sagt sér sjálfur að það kemur ekki til nokkurra mála að forsætisráðherrann hafi verið að hlusta eftir háværum kröfum um að farið væri að kippa upp þegar í stað og að öllum mála-vöxtum óbreyttum því sem samþykkt hafði verið í 10. gr. sambandslaganna, eða að honum hafi verið farið að þykja það „harla óviðkunnanlegt“ 1919, eins og hann kemst að orði við nefnt tækifæri, að fullvalda ríki skyldi ekki hafa æðsta dómssvald í sínum eigin málum, úr því að honum hafði þótt vel við það unandi 1918, að það tæki það ekki í sínar hendur fyrst um sinn. Það var hvorki af því að þjóðviljaraddirnar væru farnar að gerast háværari eða af því að honum væri farin að þykja 10. gr. sambandslaganna „harla óviðkunnanleg“, að hann flutti frumvarpið inn á þing, heldur af þeirri einföldu orsök að honum var *hótað* því úr flokki Íslendinga þeirra, sem staddir voru með honum í Kaupmannahöfn 1919, að ef hann flytti nú ekki dómssvaldið inn í landið, þá yrði það gert af *öðrum*. Menn hafa fyrir satt að þessi annar heiti — Sigurður Eggerz. Að það hafi verið hann og enginn annar, sem gerðist frumkvöðull þess er síðar kom fram, má sjá af hinum tilfærðu orðum framsögumanns efri deildar. Hann kveðst búast við, að ef frumvarpið hefði verið lagt fyrir þingið sem þingmanna-frumvarp, þá hefði undirbúningur þess orðið lakari en reynd varð á. Af þessu sést, að Einar prófessor Arnórsson hefur ekki ætlað að bera málið upp sjálfur á þinginu, ef stjórnin bæri það ekki upp; því það segir sig sjálf, að frumvarp, samið af honum, gat ekki orðið með lakari undirbúningi fyrir það að hann flytti það sjálfur, en ekki stjórnin. En eftir er þá að vita, hversvegna prófessorinn hefur ekki viljað láta frumvarp frá

sér koma fram á þinginu, nema stjórnin tæki það á sína arma. Um framsögumann efri deildar er óhætt að fullyrða, að hann hefur ekki ætlað að bera upp frumvarp sjálfur. Og þá er ekki öðrum til að dreifa en Sigurði Eggerz, hvaða ráð sem hann hefur nú ætlað að hafa til að tesla fram frumvarpi; víst er um það að ekki hefur nefndur framsögumaður búist við neinu góðu þaðan.

Þannig horfir þá mál þetta við. *Forsætisráðherra landsins* bregður við, staddur í Kaupmannahöfn, og fær annan mann til að semja í flýtisofboði frumvarp til laga, ekki að eins um heimflutninginn, heldur og um margt annað, sem, hvað sem sjálfum heimflutningnum leið, mátti biða og átti að biða betri undirbúnings, frumvarp, sem hann vissi að hlaut að verða flaustursverk, og hann gerir það í því skyni að *fjármálaráðherra landsins* verði ekki fyrri til og komi á framfæri einhverju enn verra — og hljóti svo heiðurinn í augum fáfróðra og hugsunarlausra!

Enginn skal koma og segja að það hafi nokkurn tíma verið ósk og þrá Íslendinga að æðsta dómsvald þeirra skyldi eftir hálfrar sjöundu aldar útivist taka hér land aftur með svo ólánlegum atburðum.

Ráðgáta hlýtur það að vera mörgum manni hversvegna forsætisráðherrann, með þeim yfirburðum þekkingar og álits fyrir lögmænsku sem hann hefur yfir Sigurði Eggerz, hefur þóttst þurfa annars en að láta ráðagerð þess manns sem vind um eyrun þjóta, svo innanhandar sem honum virðist hafa mátt vera að hnekkja hverri ótímabærri tilraun frá honum eða öðrum til að koma á einhverju löggjafarkáki í þessu mikilvæga efni. Það hlýtur að vera að kenna einhverju frámunalegu ólagi, sem komið er á þingið, að landsstjórnin skuli

trúa því betur til að taka með þökkum við hverju sem að því er rétt heldur en til að láta sannfærast um það, sem reyndar öllum þingmönnum átti að liggja í augum uppi, eins og það var fjórum þeirra ljóst, að óhæfa er að kasta höndunum til slíks löggjafarverks sem hæstaréttarlaganna.

Það verður varla að búast við breytingum til mikilla bóta á lögum þessum meðan sömu mennirnir ráða nokkru í löggjöf og landsstjórn sem komu þeim á. En meðan svo búið stendur, er lagður tilfinnanlegur skattur á alla, sem áfrýja málum sínum, og mörgum er það gert ókleift, að ótöldum öðrum annmörkum á lögum. Ólíklegt er reyndar annað en að einhverjir þingmenn, annaðhvort af eigin hvötum eða eftir áskorun annara, leitist við að fá ráðna bót á þeim mikla ókosti við hið nýja fyrirkomulag, hve dýrt það reynist einstökum mönnum. Verði sá ókostur ekki burt numinn með öðru móti en að innleiddur verði aftur skriflegur málflutningur, þá verður að gera það. Þeir sem hafa mætur á munnlegum málflutningi og þykjast geta fært veigameiri líkur en hingað til hafa komið fram fyrir því að hans sé þörf hér á landi fyrst um sinn, fá þá hvöt til að reyna að flyta fyrir því að alt málið um réttarfar og dómaskipan verði tekið til rækilegrar íhugunar og undirbúnings undir nýja löggjöf um það efni, og hlýtur þá að koma til umræðu hvora málameðferðina hafa skuli framvegis, þá sem tíðkast hefur hingað til eða þá sem innleidd er með hæstaréttarlögum, eða sambland af báðum. Eins og oft hefur verið vikið að, hefið slíkur undirbúningur átt að vera um garð genginn áður en

tekið var fyrir að skipa hinu æðra dómsvaldi og því réttarfari sem stendur í sambandi við það. Og óhjákvæmilegur virðist hann vera orðinn nú, eftir að hlaupið var í að byrja á öfugum enda. Eins og aðferð sú öll, sem höfð var til að koma á hæstaréttarlögunum, má vera landsmönnum ný bending um að stjórnarfyrikomulag það, sem þeir eiga nú við að búa, ætli að reynast þeim hættulegur hlutur og til þess fallinn að leiða þá út í gönur og ógöngur, svo að óséð er hver endir muni verða á því ferðalagi öllu saman, eins ætti hún að verða þeim tilefni til að láta ekki lengi dragast að skapa sér þó eitt vígi, er standa megi stöðugt innan um alt staðleysið og ruglið, en það er sjálfstæð, óháð dómara-stétt, svo óháð landsstjórninni sem framast má verða, þannig að sem fæstir dómara að unt er eigi henni upphefð sína að þakka, og má í því tilliti benda á að sumsstaðar annarsstaðar mun það tíðkast að dómendur í æðsta dómstóli lands kjósi sér sjálfir formann eða dómstjóra, en að hann sé ekki skipaður af landsstjórninni. Við endurskoðun dómaskipunarinnar mundi verða tekið til íhugunar hvort innleiða eigi miðstig í dómsvaldinu, þ. e. millilið milli héraðsdómanna og æðsta dómstólsins, en það telja sumir æskilegt. Yrði það ofan á, ynnist þar við, að hæstaréttarnafnið mætti fremur til sanns vegar færa en nú má það. Heitið er í sjálfu sér fremur danskt en íslenzkt, en orðið þó það gamalt í málinu að enginn hneykslast á því, þegar það er haft þar sem það á við. En menn munu seint hætta að hneykslast á því ef sagt er *hæstur* um annan af tveimur í staðinn fyrir *hærri*. Hér á landi eru nú ekki nema tvö dómstig, héraðsdómar og hæstiréttur, og ætti hann þá að réttu máli og hugsun að heita æðri dómur.

Nafnið yfirdómur hefði mátt haldast, og hefði verið enn meira réttnefni en áður, því dómstóllinn stendur yfir öðrum dómstólum landsins og enginn yfir honum; því fremur hefði mátt halda nafninu sem Danir hafa nú lagt niður yfirdóms (yfirréttar) nafnið og tekið upp annað. Nafnið „hæstiréttur“ kann að vera valið til að gera dómstóllinn veglegri í augum útlendinga; en hafi verið hugsað til Íslendinga einna, er nafnið titill en ekki réttnefni. Ennfremur kynni við umrædda endurskoðun að koma til ihugunar, hvort löggjafarvaldið geti ekki gert neitt til að vekja og viðhalda áhuga lögfræðinga landsins að minsta kosti á því að fylgjast með gerðum yfirdómstólsins; því það er dómurinum sjálfum og iðju þeirra nauðsyn að þeir viti að gerðum þeirra er veitt athygli af þeim sem helzt hafa skilyrði til að meta þau réttilega. Ef tiltækilegt þætti að setja milli héraðsdómanna og æðsta dómstólsins miðstigsdóm, sem kvæði upp fullkomna dóma, og þeir dómur væru jafnharðan birtir á prenti og áður en málin koma fyrir æðsta dómstólinn, þau sem þangað eiga að fara, þá væri það meðal til að fá menn til að veita eftirtekt dómum æðsta stigsins, fremur en ef þeir fá enga vitneskju um málin fyrr en dómur æðsta stigsins birtast. Annað ráð til að vekja forvitni um þá dóma væri að lögbjóða að atkvæði hvers einstaks dómara skuli birt með dómunum, eins og gert er við hæstarétt Norðmanna, enda er fleira en eitt sem mælir með því.

Hér hefur að eins verið bent á fáein atriði, sem væntanleg undirbúningsnefnd mundi taka til athugunar, af því að framanskráðar athugasemdir hafa sérstaklega gefið tilefni til að minnast á þau.

En hvort sem hæstaréttarlögin fá að elga sér skemri

eða lengri aldur, munu þau um ókominn tíma standa sem óafmáanlegur vottur um það með hve mikilli stefnufestu og trúmensku setið var við stýrið í hinu nýstofnaða íslenska ríki. Og þau eru og verða enn ein sönnun þess að þjóð, sem einu sinni átti að búa við stjórnarfyrirkomulag, er var grundvallað á stórmennaveldi og fallið til að ala upp stórmenni, er nú fyrir rás viðburðanna komin undir annað stjórnarfyrirkomulag, sem hún ætlar ekki að verða fær fyrir, fyrirkomulag, sem sjáanlega og hraðfara er að gera *alla* að lítilmönnum, og þarf þá í rauninni engann að undra þó að forustulítilmennin telji sér það vænlegast til þjóðhylli að vera að herja út úr Dönum nafnbætur á landið og stofnanir þess.

